

VÝZVY PRO VÝUKU, NE JEN V SOCIÁLNÍ PRÁCI

ÚVOD

Předkládaný příspěvek je orientován na rozvoj možných nových způsobů výuky, který začal být aplikován ve výuce předmětů, jako jsou Teorie a metody sociální práce, sociální práce s rodinou a sociální práce se seniory. Popisovaný proces výuky se tvořil pozvolna a měl svůj vývoj v čase. Postupně byl implementován do předmětů, které jsou výše zmíněny a na jejich počátku byla inspirace kolegů a kolegyn ve výcviku supervize i sdílení zkušeností ostatních vyučujících.

Nosná část je věnovaná samotné změně v přístupu k výuce výše uvedených předmětů. Inspirací ke změně jsou výcviky u společnosti Dalet.

Výuka jinak?

Současný svět se mění velmi rychle, možná rychleji, než bychom sami chtěli. V souvislosti s těmito změnami se objevují nové otázky a výzvy na způsoby výuky. Dnešní studenti mají k dispozici velmi kvalitní nástroje pro hledání informací, jejich schopnost je omezena pouze dovedností kritického myšlení a s tím spojenou selekcí validních dat.

Etika doprovázení jako nosné paradigma

V teorii rolí se z pohledu etiky sociální práce zabýváme problematikou vztahu a modelu spolupráce mezi sociálním pracovníkem a odběratelem služby – záměrně používám termín odběratel služby, nikoliv klient.

Pokud však připustíme, že realizace změny je spíše způsobem pohledu na budoucnost – s vědomím, že přítomnost je ovlivněna naší minulostí – mění se naše subjektivní role. Jedná se o role osob, které zprostředkovávají informace (pedagogové) a to včetně jejich modelu zpracování.

Co kdybychom ...

Co by se stalo – doprovázet člověka ke zdraví, místo toho jej léčit?

Doprovázet žáka k dovednostem, místo toho jej učit informace?

Doprovázet klienta ke svobodě, místo toho jen vyjednávat mezi nabídkami služeb?

I have a dream (M.L. King)

Mám sen, že jednou přijdu do restaurace, přijde číšník a nabídne mi jídelní lístek, kde budou jen dostupné suroviny, které mají na skladě.

Přirozeně se ozve, co to je? Děláte si srandu?

Ne, jen si řekněte, na co máte chuť? Na raky? Pepo? Bude to za hodinu pane, držíme vám rezervaci.....

Co kdybychom, takto realizovali poskytování sociálních i zdravotních služeb?

Ale jak se nám změní role?

Není žák, pacient, klient – je jen člověk, který chce provést stávající situaci. Člověk, který potřebuje kompetence ke změně způsobu života, srovnání se svou minulostí, získanými či zděděnými traumaty, nalezení Heideggerovské pravdy bytí.

Není lékař, učitel, sociální pracovník, je jen expert na proces změny, který je připraven provést jiného člověka změnou, je to průvodce.

Všichni účastníci procesu jsou aktivními aktéry procesu vzdělávání, léčby, sociálních služeb. Pod pojmem aktivní aktéři vnímám stav, kdy všichni zúčastnění korigují proces změny, který se odehrává.

Změna pohledu – informace + zkušenost = dovednost

Dnešní svět, který je propojen internetovou sítí, která je napojena na již téměř každý počítač a telefon, dává nebývalé možnosti. Dnes každý, kdo má v kapse telefon s internetovým připojením, má k dispozici aktuální informace – pokud umí hledat a využívat dovednosti internetových vyhledávačů. Mnohdy mívá aktuálnější informace než jeho vyučující – jak ponižující.

Člověk a informace, jsou v novém světle, které s sebou přináší i nové potřeby. Jejich vzájemný vztah se tak více přiblíží dovednosti nalezení příslušných dat a jejich kritické analýze, odvaze opustit komfortní zónu vlastních přesvědčení a být ochoten změnit názor, pohled, prostě cokoliv co chcete.

Tyto možnosti popírají tradiční frontální výuku, ba dokonce ji poněkud znevažují, staví ji do absurdního světla. Jak chcete předávat informace, když je žáci mají ve své kapse (v mobilu) ve větším rozsahu, než učitel v hlavě – a to včetně omylů k daným tématům.

Zkušenost a my

Jako studenti jsme se učili, že až přijdeme do praxe, tak se nemáme divit, protože teorie nám bude téměř k ničemu. Tak k čemu se učíme informace, které nám moc nepomohou k dovednosti, když přijde zkušenost, která zřejmě bude reagovat na jiné podněty?

Zkušenost se rodí z toho, že mám – někdy nemám v dostatečné míře – informace, ale zkouším věc realizovat, používat v bezpečném prostředí. Pak z informací spojených se zkušeností se rodí dovednost.

ZKUŠENOST A VÝUKA SOCIÁLNÍ PRÁCE

Změna výuky

Změna principů výuky je postavena na dosavadní zkušenosti studenta, jeho pohledu na věc, který je v dané chvíli důležitým a nosným prvkem. Nikoliv poučka, ale jeho pohled na věc. Dáváme přednost osobní zkušenosti před všeobecně přijatými informacemi či přesvědčeními.

Pro změnu výuky jsme využili techniku reflektujících týmů (Zatloukal, Vítek, 2003), která byla implementována na kazuistiku spojenou s daným předmětem (Teorie a metody sociální práce, sociálně právní ochrana dítěte). Kazuistiky se během semestru nemění – pro každý předmět je jedna, maximálně dvě.

Reflektující týmy ve výuce

Tato technika je založena na práci v malých týmech. Základ reflektujícího týmu je popisován v terapeutickém procesu v rámci systemického přístupu.

Celému procesu předchází seznámení se s příslušnou teorií, následuje práce v reflektujícím týmu.

Dvě osoby vedou rozhovor na dané téma – pohled na kazuistiku vzhledem k probrané teorii, další dvě osoby mlčí a dělají si poznámky. Rozhovor je časově omezen.

Jedna osoba v rozhovoru popisuje svůj pohled na daný problém, druhá jej soustředěně poslouchá a klade otázky, které by neměly začínat slovem – PROČ. Slovo PROČ je jistou formou soudu, soudního procesu. Jinak položené otázky vybízejí k přemýšlení, ke kreativě, nabízejí tvorbu procesu změny.

Na závěr dostávají zpětnou vazbu od dalších přisedlých osob – co jim běželo hlavou, jak probíhal rozhovor, jak byly kladeny otázky (podpůrně, uzavřeně, otevřeně, zaměřené na problém, zaměřené na řešení atd.).

Na samotný závěr se spojují výsledky ze všech skupin, ale rovněž se spojují otázky na témata ohledně pocitů účastníků.

Tímto procesem získáváme plastický obraz na probíranou problematiku, paralelně probíhá něco jako supervize procesu. Dle mého názoru, zásadní výhodou je stav, kdy student je mým partnerem v procesu, připouštím, že někdy mám z výuky největší přínos, ale především si on sám konstruuje svůj způsob práce, vytváří myšlenkové i praktické konstrukty. Získává svou osobní narraci příběhu. Další nezměrnou výhodou je stav, že student si je vědom svých postojů a postupů – získává v celém procesu zpětnou vazbu, která je velmi často spíše supervizní než poučná.

Nevýhodou této techniky výuky je jeho "malá vědeckost", tu musí dodávat "ten s titulem", uvědomovat si změny v myšlení, rozvíjet teorii práce, dodávat nové podněty a vědecké teorie. Rovněž to s sebou přináší i neustálou změnu přednáškového materiálu. Průběh hodiny se rovněž neustále musí vracet do kontextu celého předmětu – pomoci studentům k uvědomění si větší šíře debaty.

Výhody reflektujících týmů

Zatloukal a Vitek (2003, s. 3) popisují tuto techniku a práce v reflektujícím týmu může přinášet:

- důraz na lokální vědění namísto vědění univerzálního
- cíleným zahrnutím více perspektiv („hlasů“) do konverzace
- respektováním různých pohledů bez snahy najít „ten správný“ a odmítnout ostatní (místo přístupu „bud/ anebo“ přístup „to i to“)
- důrazem na spoluvytváření s klienty i s kolegy v dialogu
- snahou o narušení hierarchických vztahů a zaujetí více partnerského vztahu s klienty“.

Z pohledu studenta

Předkládaná změna přináší nové výzvy pro studenty. Sami musí opustit svou komfortní zónu. V rámci semestru jsou pobízeni k samostudiu, které je především zaměřeno na problematiku teorií, které mají být v následujícím týdnu probírány. Tato změna se týká především studentů kombinované formy. V průběhu semestru není totiž tolik času k tomu, aby student byl seznámen s celkovým obrazem teorie.

Dalším zajímavým faktorem jsou jednotlivé zpětné vazby studentů: *“na začátku mi byla kazuistika zcela jasná, kdo je viník, co se musí udělat. Teď spíše vnímám, jaké jsou možné pohledy na celou situaci, že to může být jinak a jak je důležité sledovat i své vlastní pohledy”*.

Ze strany studentů kombinované formy zaznělo, že *“na výuku musíme přicházet již předpřipravení, mít načtenou kapitolu, tak abychom lépe rozuměli užití teorie v praxi”*.

ZÁVĚREM

Představená technika výuky, umožňuje studentům vyzkoušet si teorii na praktickém příkladu a budovat dovednost – teorie + zkušenost = dovednost.

Rovněž studenti získávají náhled na svůj způsob přemýšlení – zda jsou orientováni na problém nebo na řešení. Mohou si uvědomit i situace, kdy člověk hledající pomoc přichází v roli dítěte, hledá rodiče, ale proces je směřován k dospělým rolím – já jsem OK, ty jsi OK (Harris, 2020).

Dalším ziskem je stav, kdy se studenti mohou posunout blíže k „expertovi“ na proces – klient je expertem na svůj život (Rogers, Dalet), jsou průvodci a vedou klienta k osamostatnění, nebo k nalezení východiska k rozvoji.

Další data o této změně budeme mít až na konci zkouškového období, kdy na kazuistikách předvádí práci podle vylosované teorie – tento model je již vyzkoušen u studentů Edukační péče o seniory, kde je hodnocen pozitivně. Student krátce představí teorii a následně ji uplatní na kazuistice.

Následnou změnou může být i proces státních závěrečných zkoušek, kdy místo předvedení encyklopedických znalostí budou studenti zpracovávat řešení pro vylosovanou kazuistiku z pohledu všech státnicových předmětů.

Literatura

HARRIS, Thomas A. *Já jsme OK, ty jsi OK: Úvod do transakční analýzy*. Praha: Portál, 2020. ISBN 9788026216377.

ZATLOUKAL, L. a VÍTEK, P. Využití reflektujících týmů v terapii zaměřené na řešení. On-line: <http://dalet.cz/Clanky/reflektujici-tymy.pdf> [cit. 1. 4. 2022].

Kontakt

Mgr. Petr Fabián, PhD.

Fakulta veřejných politik v Opavě, Slezská univerzita v Opavě

Ústav veřejné správy a sociální politiky

Bezručovo nám. 885/14, 746 01 Opava

petr.fabian@fvp.slu.cz